

Czas w kulturze rosyjskiej Время в русской культуре

pod redakcją
Andrzeja Dudka

Czas w kulturze rosyjskiej
Время в русской культуре

Seria Antropologia Kultury Rosyjskiej
pod red. Andrzeja Dudka

Dotychczas ukazały się:

Rosyjskie dzieciństwo. Русское детство, pod redakcją Katarzyny Dudy i Andrzeja Dudka, Kraków 2015

Katarzyna Anna Duda, *Szkice o prozie rosyjskiej XXI wieku. Ulicka, Szyszkina, Pilewin, Minajew, Sienczyn, Kuricyn, Starobiniec...*, Kraków 2017

Czas w kulturze rosyjskiej

Время в русской культуре

pod redakcją
Andrzeja Dudka

Kraków 2019

© Copyright by individual authors, 2019

Recenzenci:

prof. dr hab. Tereza Obolevich (SBDNP)

prof. dr hab. Anna Woźniak

prof. dr hab. Joachim Diec

prof. dr hab. Zbigniew Greń

Redakcja

Helena Piecuch, Magdalena Romanowska

Koncepcja okładki

Marta Dudek

Opracowanie graficzne

Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-138-3

DOI <https://doi.org/10.12797/9788381381383>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: www.akademicka.pl

Spis treści. Содержание

Andrzej Dudek , Czas w kulturze rosyjskiej. Uwagi wstępne.....	9
---	---

CZAS W JĘZYKU. JĘZYK W CZASIE ВРЕМЯ В ЯЗЫКЕ. ЯЗЫК ВО ВРЕМЕНИ

Ewa Komorowska , Frazeologizmy z wykładnikiem <i>время</i> w języku rosyjskim.....	23
Алла Лихачева , Фактор времени в современном российском городском номинативном дизайне.....	41

SAKRALNE I MITOLOGICZNE RYTMY CZASU САКРАЛЬНЫЕ И МИФОЛОГИЧЕСКИЕ РИТМЫ ВРЕМЕНИ

Елена Левкиевская , Время земное и время мифологическое в русских мифологических нарративах.....	55
Hanna Kowalska-Stus , Пространственное восприятие времени в кругу византийской культуры.....	65
Józef Kuffel , Aspekty temporalne w <i>Żywocie św. Kiryła Biełozierskiego</i>	77
Anna Kościółek , Пост в жизни и творчестве Андрея Муравьева	89
Наталья Мариевская , Историческое и сакральное время в структуре современного российского фильма. Звягинцев – Сокуров – Балабанов	101
Małgorzata Abassy , Człowiek w czasie i czas w człowieku. Fenomen czasu w ujęciu Jewdokiji Marczenko – „Radasteja”	115

KONCEPTUALIZACJE CZASU W ROSYJSKIEJ MYŚLI TEOLOGICZNEJ I FILOZOFICZNEJ ОСМЫСЛЕНИЕ ВРЕМЕНИ В РУССКОЙ БОГОСЛОВСКОЙ И ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ

Dymitr Romanowski , Александр Шмеман. <i>Sub specie aeternitatis</i>	133
Виктор Троицкий , Энантиодромия как обобщенная форма времени в русской культуре Серебряного века.....	149

Оксана Седых , Миг и вечность как антиномия: П.А. Флоренский и культура Серебряного века.....	157
Елена Тахо-Годи , Проблема времени в художественной прозе А.Ф. Лосева	171
Leszek Augustyn , Kultura transcendencji: czas egzystencjalny w ujęciu Mikołaja Bierdiajewa	181
Marta Lechowska , Маскарад как бегство от самого себя. Рассуждения Федора Степуна о человеке, времени и вечности	195
Roman Mnich , Проблема времени в философском литературоведении Дмитрия Чижевского	203

KULTUROZNAWCZE I HISTORYCZNE KONCEPTUALIZACJE CZASU КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ВРЕМЕНИ

Ирина Колесник , Категория времени в науке и культуре: рефлексии историка	217
Ирина Едошина , Эпоха <i>fin de siècle</i> : культурфилософские очертания	233
Александр Турыгин , Теория „переломного времени” Райнхарта Козеллека: возможности применения в изучении российской истории XVIII в.	249

CZAS JAKO ASPEKT ŻYCIA SPOŁECZNEGO ВРЕМЯ КАК АСПЕКТ ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ

Елена Самойлова , Локальные маркеры времени в традиционной культуре поморов XIX-XX вв.	265
Валентина Веремченко , Ощущение времени в концепте передовой педагогики в России в начале XX века	275
Ирина Синова , Революция 1917 года в России как фактор времени в контексте ретрансляции на повседневную жизнь	287
Алла Сальникова , „До” и „после”: репрезентация времени в детских автобиографических нарративах первого советского десятилетия	297
Татьяна Руюткина , Трансформация понятий „раньше” и „теперь” в народной памяти (по материалам „устной истории”)	307
Ильнара Ханипова , Реалии нового советского времени в деревне татарской АССР и их отражение в национальной литературе 1920-1930-х гг.	317
Kinga Nędza-Sikoniowska , „Czasie, naprzód!” Chronometraż w zakładzie pracy, w radzieckim społeczeństwie, w nowej rodzinie.....	331
Stanisław Fiszer , Концептуализация социального и исторического времени в позднем творчестве Александра Зиновьева	347
Иван Радиков , Проблема баланса потоков политического времени в развитии российского общества	355
Marian Broda , Paradoxy teorii rosyjskiej (nie)współczesności? Iwana Jesaulowa koncepcja mitologicznej dominanty w strukturach postsowieckiej codzienności	367

Anna Kadykało , Забыть Афган? Нет, невозможно. Об эволюции восприятия советско-афганской войны (1979-1989) в общественном сознании россиян и в российском политическом дискурсе	379
--	-----

TEMPORALNE ASPEKTY LITERACKIEGO OBRAZU ŚWIATA ВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ЛИТЕРАТУРНОЙ КАРТИНЫ МИРА

Василий Щукин , Художественные модели времени в русской литературе XIX века (на материале избранных произведений классиков)	395
Михаил Строганов , Одолеть пространство временем. Время в русском тревелогe XIX века	405
Константин Баршт , Время и Апокалипсис в произведениях Ф.М. Достоевского	413
Magdalena Dąbrowska , Wiersz Michała Murawjowa <i>Noc</i> – tekst i konteksty	433
Елена Созина , Время и место. Феномен восьмидесятилетия и его рефлексии: М.Н. Альбов, Д.Н. Мамин-Сибиряк, А.П. Чехов	443
Евгения Строганова , Тюремно-каторжные тексты И.П. Ювачева: особенности восприятия и репрезентации времени	455
Светлана Титаренко , Идея вечного возвращения Фридриха Ницше в поэзии русского символизма	465
Izabella Malej , „Жизнь и смерть в круженье вечном”. О metamorfozach czasu w twórczości Aleksandra Błoka	479
Йозеф Догнал , Роль времени в повести А.М. Ремизова <i>Часы</i>	495
Andrzej Dudek , Между мгновением и вечностью. Временные аспекты картины мира в творчестве Дмитрия Мережковского	505
Iwona Krycka-Michnowska , Wobec przemijania. <i>Jęgor Bułyczow i inni</i> Maksyma Gorkiego – próba (re)interpretacji	523
Monika Sidor , Czas historyczny i doświadczenie. Strategia opisu przeszłości w eposie <i>Czerwone Koło</i> Aleksandra Sołżenicyna	535
Kristina Vorontsova , Время как постмодернистская игра в повести Елены Шварц <i>Концерт для рецензий</i> : Гоголь, Довлатов и все-все-все	545
Elżbieta Tyszkowska-Kasprzak , „Время для космоса болезнь, а для нас – древо жизни”. Метафизика времени в прозе Михаила Шишкина	557
Martyna Kowalska , Хаос времени – время хаоса. Роль и значение времени в современной российской драматургии	573
Bartłomiej Brządkiewicz , Потерянный во времени. Сюжетные сложности современной русской прозы. Выбранные примеры	591

EWA KOMOROWSKA

SZCZECIN, UNIWERSYTET SZCZECIŃSKI

Frazeologizmy z wykładnikiem *время* w języku rosyjskim

Idioms with an Exponent *время* in Russian Language

Abstract: This article addresses the category of time in phraseology. The research material was excerpted from contemporary phraseological dictionaries of the Russian language and the *Dictionary of Modern Russian Literary Language in 17 Volumes* and from the *Russian Language Dictionary* edited by S. Kuznetsov. The subject of the description in this article are Russian phraseologies with a component *время*. The lexical and semantic methodology was adopted, considering the cognitive method of profiling meanings. Profiling of meanings was done in the following categories: I. time as a line, II. time as a point on the line, III. time as a fulfillment, IV. time as space, V. time as dynamics, VI. time as wealth.

Keywords: Russian language, phraseology, time, semantics

Czas jest zegarem naszego życia. Każda chwila jest z nim nierozzerwalnie związana. Czas odmierza nasze dni i lata. Upływający czas sprawia, że każdy moment naszego życia jest jedyny w swoim rodzaju, wyjątkowy i nieodwracalny. Pojęcie przemijania czasu i jego niepowtarzalności odnosi się do filozoficznej „koncepcji zmiany” zaproponowanej przez Heraklita. Zdaniem Heraklita zmiana jest centralnym elementem świata – *ta panta rei*¹, ‘wszystko płynie’ – „niepodobna wstąpić dwukrotnie do tej samej rzeki”. Czas przestrzeni życiowej człowieka wypełniony jest więc jednostkowymi i niepowtarzalnymi, pomimo pojawiającego się czasem pozoru powtarzalności, zdarzeniami i działaniami, których sami doświadczamy, których jesteśmy świadkami czy o których się dowiadujemy. A cała sieć życiowa człowieka jest utkana przez kategorię czasu.

¹ W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, wyd. XXII, t. I, [w:] idem, *Filozofia starożytna i średniowieczna*, Warszawa 2007, s. 32.

Problematyka kategorii czasu dotyka niemal każdej dziedziny badań. W ujęciu językoznawstwa kategoria czasu może podlegać wieloaspektowej i wielopoziomowej analizie diachronicznej czy synchronicznej. W prezentowanej pracy proponuję synchroniczne spojrzenie na kategorię czasu przez analizę wyrażen frazeologicznych, które zawierają leksykalny wykładnik *czas/время* w języku rosyjskim. Do analizy przyjmuję kognitywną metodę profilowania znaczeń. Analiza frazeologizmów staje się bazą do pokazania, jak omawiane frazeologizmy profilują przestrzenną sieć znaczeniową określeń czasu w języku rosyjskim.

Materiał badawczy ekscerpowany był ze współczesnych słowników frazeologicznych języka rosyjskiego oraz *Słownika współczesnego rosyjskiego języka literackiego w 17 tomach*² (*Словарь современного русского литературного языка в 17-ти томах*) i *Słownika języka rosyjskiego* pod red. S.A. Kuzniecowa³ (*Большой толковый словарь русского языка*). Praca nie pretenduje do miana całościowego opisu zagadnienia, lecz stanowi wstęp do głębszych rozważań na ten temat.

Przyjęto leksykalno-semantyczną metodę opisu z uwzględnieniem parametru kognitywnego – profilowania znaczeń. Bazę w materiale stanowią frazeologizmy z komponentem *время* w języku rosyjskim widziane przez pryzmat semantyki w zanurzeniu kulturowym. Ich podział semantyczny zostanie oparty na kognitywnej metodzie profilowania. Profilowanie to koncentrowanie i „podświetlanie” pewnego elementu w obrębie bazy tak, że element ów uzyskuje szczególny stopień wyróżnienia. Innymi słowy, jest to ujmowanie pola postrzeżeniowego lub pojęciowego (wiedzy o pewnym wycinku rzeczywistości), tzw. bazy, z określonego punktu widzenia przez wyróżnienie (podświetlenie) pewnych elementów jako ważnych (desygnowanych), a usuwanie innych w cień, na dalszy plan, do roli tła.

Istotą metody profilowania w odniesieniu do analizowanego materiału jest omawianie korpusu materiałowego z różnych punktów widzenia. Będą one stanowić naświetlenie tego samego zagadnienia, niekiedy tych samych wyrażen z korpusu językowego, które kontekstualnie, zależnie od przyjętej strategii spojrzenia na materiał, będą wchodzić w różne zaproponowane profile. Profilowanie w moim materiale będzie zatem polegało na wyróżnianiu w bazie pewnych aspektów semantycznych określanych jako jej profile⁴ i zaproponowaniu do danych profili

² *Словарь современного русского литературного языка в 17-ти томах*, red. В.И. Чернышёв, Москва 1950-1965.

³ *Большой толковый словарь русского языка*, red. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 1998.

⁴ W materiale wychodzę więc od klasycznego langackerowskiego rozumienia profilowania, które poszerzam o szczegółową interpretację profili znaczeniowych w ujęciu J. Bartmińskiego. Patrz: R.W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. I, Stanford 1987; idem, *Wykłady z gramatyki kognitywnej: Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1993*, red. H. Kardela, Lublin 1995; J. Bartmiński, *O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym*, [w:] *Profilowanie pojęć. Wybór prac*,

Synonimy bez komponentu leksykalnego *время*: *в оны годы, в оны дни, во дни оны, встарь, давно, когда-то, в прошлом, давно, издавна, издревле, исстари, от века, с давних пор, с коих пор, сизвека, сизвеку, сиздавна*.

Ciągłość na linii czasu

Ciągłość na linii czasu niesie znaczenie stałego, niezmiennego występowania określonego działania.

Rys. 3. Ciągłość na linii czasu

Wybrane przykłady:

Всё время – разг. ‘постоянно, неизменно’; pot. ‘cały czas, przez cały czas’.

*Как стемнелось, кержак Егор **всё время** бродил около господского дома (Д.Н. Мамин-Сибиряк, Три конца); Жажда является признаком ряда серьезных заболеваний. Как поступить, если **всё время** хочется пить?*

Synonimy: *всё это время, безвременно, безо времени*.

Synonimy bez komponentu *время*: *без конца, без остановки, без отдыха, без передыху, без передышки, без перерыва, без устали, безостановочно, безудтанно, беспрерывно, беспрестанно, вечно, всегда, всечасно, ежесекундно, как заведенная машина, как заведенный, не переставая, не прекращаясь, не утихая, непрерывно, постоянно*.

Przyszłość na linii czasu

Przyszłość na linii czasu niesie znaczenie występowania określonego działania w bliższej bądź dalszej – często nieokreślonej – przyszłości.

Rys. 4. Przyszłość na linii czasu

Wybrane przykłady:

В своё время (w drugim znaczeniu) – ‘своевременно, когда требуется’; ‘w swoim czasie w przyszłości’.

*Господин Голядкин повторил, что **будет в своё время** и задаток (Ф.М. Достоевский, Двойник). Не осложняйте преждевременную рьяностью нашего, и без*

*того нелёгкого, труда! Всё **придёт в своё время*** (М.Е. Салтыков-Щедрин, *Мелочи жизни*).

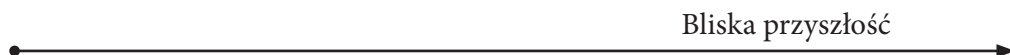
Время возьмёт (покажет) своё – ‘Со временем станет известно, как поступать, действовать, кто прав, кто виноват и т. п.’; ‘*czas pokaże, jak postępować, kto miał rację, a kto jest winien*’.

*Что будет из всего этого, трудно ещё сказать... **Время возьмёт своё**. — Вашими бы устами мёд пить!* — вставая из-за стола, сказал Вечереев (Г.П. Данилевский, *Девятый вал*).

Synonimy: *в это время, в то же время, в то время, в данное время.*

Synonimy bez komponentu *время*: *в данный момент, об эту пору, в эту пору, в настоящий момент, пока что, нынче, нонче.*

Bliska przyszłość na linii czasu

Rys. 5. Bliska przyszłość na linii czasu

Wybrane przykłady:

В скором времени – ‘скоро, в ближайшем будущем’; ‘w najbliższym czasie, wkrótce’.

*Вступив в управление имения, Иван Петрович, по причине своей неопытности и мягкосердия, **в скором времени** запустил хозяйство и ослабил строгий порядок, заведённый покойным его родителем* (А.С. Пушкин, *Повести Белкина*).

Synonimy: *в ближайшее время, (в самом) в непродолжительном времени, в самом непродолжительном времени.*

Synonimy bez komponentu *время*: *в ближайшем будущем, не сегодня завтра, в недалеком будущем, остались считанные дни, конец виден, того и жди, в обозримом будущем, со дня на день, вот-вот, на днях, вопрос дней, того и гляди, на этих днях, днями, оглянуться не успеешь, сейчас, скоро, это вопрос дней, остались считанные часы, не за горами, недолго.*

II. Czas jako punkt na linii

Na linii czasu wyznaczane są punkty i odcinki czasowe, które opisują różne pomiary czasu związane punktowo. Innymi słowy, punkt rozumiany jest nie tylko jako sam punkt czasowy, ale punkt, z którego zaczyna się mierzony czas wydarzeń, do którego zmierzają wydarzenia zachodzące w czasie czy też między którymi upływa czas, czyli określa przestrzeń czasową ograniczoną punktami itd. Zostały wyróżnione następujące profile punktowe linii czasu:

- początek linii czasu,
- przeszłość na linii czasu od punktu,
- ciągłość na linii czasu do punktu,
- częstotliwość na linii czasu (*iterativa*): powtarzające się punkty,
- odcinek na linii czasu,
- punkt jednoczesności działań na linii czasu.

Początek linii czasu

Oznacza on moment rozpoczęcia określonego działania czy moment zaistnienia jakiejś sytuacji.

Początek linii czasu

Rys. 6. Początek linii czasu

Wybrane przykłady:

Первое время – разг. ‘сначала; на первых порах’; ‘на самом начале’.

*Это было бомбардирование, которое в пятом часу приказал открыть Наполеон по городу, из ста тридцати орудий. Народ **первое время** не понимал значения этого бомбардирования (Л.Н. Толстой, Война и мир). Давай я немного помогу тебе с оплатой **первое время** (разг.).*

Synonimy: *в первое время, первые времена, в первые времена.*

Synonimy bez komponentu *время*: *спервоначалу (а), спервоначально, поначалу, вначале, сначала, с первого взгляда, на первый взгляд, по первости, на первых порах, сперва.*

Przeszłość na linii czasu od punktu

Oznacza ona moment w przeszłości, w którym rozpoczęte zostało określone działanie czy zaistniała jakaś sytuacja.

Rys. 7. Przeszłość od punktu

Wybrane przykłady:

Со времён царя гороха – шутл. ‘издавна, с давних пор’; żart. ‘od dawna, z dawnych lat’.

Город Горшков славился со времён царя Гороха горшечным производством, отчего и получил своё название (Д.В. Григорович, *Просёлочные дороги*). *Там ремонта не было со времён царя гороха!* (разг.).

Synonimy: *с незапамятных времен, со времен адама*.

Ciągłość na linii czasu do punktu (punktowa granica na linii czasu)

Ciągłość oznacza trwanie określonego działania do pewnego momentu w przeszłości.

Rys. 8. Ciągłość na linii czasu do punktu

Wybrane przykłady:

До времени – устар. ‘пока, временно; до известного срока’; przest. ‘do określonego czasu, czasowo’.

[Дарья:] Э, сударь, я позабыла было вам сказать: молчите *до времени* про вашу любовь; у вас есть соперник, который может все наши намерения испортить (И. Крылов, *Сочинитель в прихожей*).

Synonimy: *до поры до времени, до того времени, рановременно, прежде времени, раньше времени*.

Synonimy bez komponentu *время*: *рано, пока суд да дело, покамест, пока что, покуда*.

Частотность на линии czasu (*iterativa*): повторяющиеся пункты

Oznacza повторяющиеся в определённых моментах, обычно циклически, события, действия, ситуации итд.

Rys. 9. Частотность на линии czasu (*iterativa*)

Wybrane примеры:

От времени до времени – ‘иногда, временами’; ‘od czasu do czasu’.

Если бы **от времени до времени** стук карет не потрясал нерв вашего слуха, то вы, ходя по здешним улицам, могли бы вообразить, что у вас залегли уши (Н.М. Карамзин, *Письма русского путешественника*).

По временам (w drugim znaczeniu) – ‘через некоторые промежутки времени, время от времени’; ‘od czasu do czasu’.

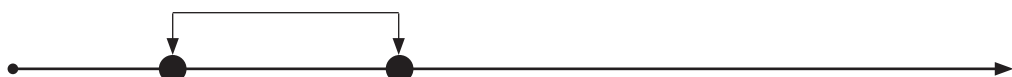
Но я действительно скучаю **по временам**, когда ты просто могла сказать, что мне делать (разг.).

Synonimy: время от времени, по временам, временами.

Synonimy bez komponentu время: иногда, кое-когда, когда-никогда, когда-когда, от случая к случаю, нет-нет да и, в некоторых случаях, порой.

Odcinek na linii czasu

Oznacza действие, событие или ситуацию, которая имела место в определённом временном моменте, имея свой момент начала и конца.

Rys. 10. Odcinek na linii czasu

Wybrane примеры:

На время – ‘на какой-то срок’; ‘na jakiś okres’.

[Лидия:] Ни муж: мой, ни мои обожатели не хотят ссудить меня **на время** ничтожной суммой на булавки (А. Островский, *Бешеные деньги*).

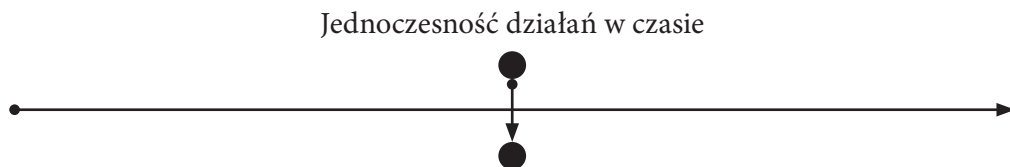
– Было такое ощущение, что беду, пусть **на время**, вынесли из дома (В. Ерёменко, *Укрощение мерзлоты*).

Synonimy: временно, отрезок времени, на короткое время, временно.

Synonimy bez komponentu время: на срок, преходяще, непостоянно.

Punkt jednoczesności działań na linii czasu

Oznacza on czasowy moment równoczesności dziania się wydarzeń, zaistnienia określonych sytuacji.

Rys. 11. Punkt jednoczesności działań w czasie na linii czasu

Wybrane przykłady:

В то же время – ‘Вместе с тем, однако, тем не менее’, ‘równocześnie’.

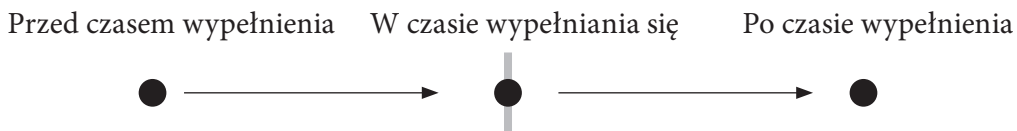
*Воспитанный полуиностранным воспитателем, он хотел сыграть в **то же время** роль русского барина (Н.В. Гоголь, Мёртвые души). Семён Богачёв был большой самодур; но, будучи **в то же время** человеком умным, умел ладить с сильными мира сего, а потому всякое самодурство и сходило ему с рук (П.И. Мельников-Печерский, Семейство Богачёвых).*

Synonimy: *в то время, в то время как, в то же время, в то же самое время, в то самое время, в это же время, в это же самое время, одновременно, одновременно с этим.*

Synonimy bez komponentu *время*: *вместе с тем, между тем, наряду с этим, в эту пору, пока, покамест, покуда, покуда, при этом.*

III. Czas jako wypełnienie

Czas jako wypełnienie wyraża znaczenie zdążania do wypełniania się określonych działań czy zdarzeń. Punktem docelowym jest więc wypełnienie się czegoś. Znaczenie to jest realizowane przez: wypełnienie się działań / zdarzeń przed czasem, wypełnienie się działań / zdarzeń w odpowiednim do tego / właściwym czasie czy też wypełnienie się działań / zdarzeń jakby spóźnionych, czyli po czasie, w którym powinno coś nastąpić.

Rys 12. Czas jako wypełnienie

Czas jako wypełnienie: za wcześnie (przed czasem wypełnienia)

Oznacza wypełnienie się działań / zdarzeń przed określonym czy zaplanowanym czasem ich wypełniania się.

Rys 13. Czas jako wypełnienie: za wcześnie

Wybrane przykłady:

До времени – ‘преждевременно’; ‘за早śnie’.

[Скотинин:] *Что ж я не вижу моей невесты? Ввечеру быть уже сговору; так не пора ли ей сказать, что выдают её замуж?* [Простакова:] *Успеем, братец. Если ей это сказать до времени, то она может ещё подумать, что мы ей докладываемся* (Д.И. Фонвизин, *Недоросль*); *Костанжогло поразил Чичикова смуглостью лица, жёсткостью волос, местами до времени поседевших* (Н.В. Гоголь. *Мёртвые души*).

Synonimy: *преждевременно, безвременно, рано, раньше времени, прежде времени, несвоевременно, рановременно, довременно.*

Synonimy bez komponentu *время*: *заблаговременно, раньше срока, досрочно.*

Czas jako wypełnienie: w czasie

Oznacza wypełnienie się działań / zdarzeń w określonym czy zaplanowanym czasie ich wypełniania się.

Wypełnienie w czasie

Rys. 14. Czas jako wypełnienie: w czasie

Wybrane примеры:

В это время – ‘в данное время’; ‘в том случае’.

В действительности **в это время** он проводил пресс-конференцию в гостинице столицы (разг.). Озеро особенно теплое **в это время** года (разг.).

Синонимы: *в то время, в то же время, в то/это (же) самое время, тем временем, пока, в это самое время, в данное время.*

Синонимы без компонента время: *покамест, тем часом, между тем.*

Время как заполнение: по времени

Означает заполнение действий / событий по определенному или запланированному времени их выполнения.

Время как заполнение

Rys. 15. Время как заполнение: по времени

Wybrane примеры:

Спустя время – ‘после времени’; ‘по времени’.

Поначалу эту новость ему было очень трудно осознавать, но **спустя время** он смирился (разг.); Только **спустя время** обряд крещения стал совершаться индивидуально (разг.).

Синонимы: *по времени, по прошествии времени, впоследствии времени, с течением времени, со временем, через некоторое время, через малое время, по малому времени, спустя некоторое время.*

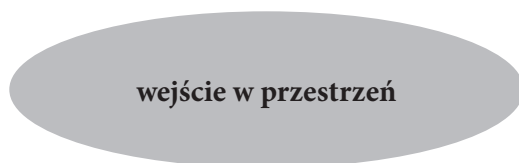
Синонимы без компонента время: *позднее, впоследствии, немного спустя, в дальнейшем, вскорости, потом, скоро, вслед за тем, после этого, позже, дальше, с годами.*

IV. Czas jako przestrzeń

Czas jako przestrzeń opisuje zdarzenia, które mają miejsce w jakiejś określonej przestrzeni lub poza nią.

Czas jako przestrzeń: wejście w przestrzeń

Czas jako przestrzeń opisuje zdarzenia, które są umiejscowione w jakiejś określonej przestrzeni.

Rys. 16. Czas jako przestrzeń: wejście w przestrzeń

Wybrane przykłady:

Тем временем – ‘między tem’; ‘pomiedzy’.

Целый день мчались кони, тряса колесничное дышло. Солнце тем временем село и все потемнели дороги (В.А. Жуковский, Одиссея).

Synonimy: *в это время, в то время, в это самое время, в то время как, в то самое время, одновременно с этим.*

Synonimy bez komponentu время: *пока, тогда, покуда, при этом, наряду с этим, вместе с тем, между тем, тем часом, покуда.*

Czas jako kończąca się przestrzeń

Oznacza sytuacje, wydarzenia, które dzieją się w przestrzeni widzianej jako odchodząca.

Rys. 17. Czas jako kończąca się przestrzeń

Wybrane przykłady:

Последние времена приходят – устар. ‘по суеверным представлениям: конец мира, света (приходит, наступает)’; ‘zgodnie z zabobonem: koniec świata (przychodzi, następuje)’.

По всем приметам, последние приходят времена: В народе рознь, раздор, в судах неправда (А. Островский, Воевода).

Время кончено (кончилось) – ‘чьё. Экспрес. Наступает или наступил конец деятельности, власти и т. п. кого-либо’; ‘czas się skończył’.

Кутузов теперь тотчас же понял, что время его кончено, что роль его сыграна и что этой мнимой власти у него уже нет (Л.Н. Толстой, Война и мир).

Synonimy bez komponentu *время*: *кончиться, завершиться, прекратиться, прийти к концу, заключиться, пришел конец, отшуметь, явиться завершенным, подойти к концу, dokonчиться, пройти, отгреметь, накрыться медным тазом, наступил конец*.

Czas jako przestrzeń: poza czasem

Oznacza sytuacje, wydarzenia, które dzieją się jakby poza przestrzenią, w bliżej nieokreślonym miejscu.

Rys. 18. Czas jako przestrzeń: poza czasem

Wybrane przykłady:

Время делает своё дело – экспрес. ‘Со временем неизбежно, неотвратимо всё изменяется’; ‘czas robi / czyni swoje’.

Мне пошёл седьмой десяток. Многих товарищей, с которыми мы бок о бок сражались, уже нет. Время делает своё дело, о пережитое не меркнет в сознании (В. Раков, Крылья над морем).

Время работает – на кого. ‘развитие общественной жизни происходит в интересах кого-либо; обстоятельства благоприятствуют кому-либо’; ‘czas pracuje / czas działa na korzyść’.

— *Неудачи могут быть. Но конечный исход борьбы предрешён самой жизнью! Время работает на нас! Народ победит* (С. Скиталец, Кандалы).

V. Czas jako dynamika

Dynamika czasu przejawia się w trzech profilach:

- szybkość,
- zatrzymanie się,
- powolność.

Czas jako dynamika: szybkość

Oznacza szybkość przemijania czasu, a wraz z nim pewnych sytuacji, wydarzeń, działań.

Wybrane przykłady:

Время не ждет (не стоит) – разг. экспрес. ‘Необходимо срочно, без промедления действовать’; ‘czas nie stoi w miejscu’.

А времячко не ждет! Надо им пользоваться, пока не ушло (Н.Н. Некрасов, *Кому на Руси жить хорошо*) *Вскоре он вернулся, озабоченно торопливый. – Время не ждёт, давайте быстрее!* – И, взглядев на небо, добавил, ни к кому не обращаясь: – *Не нравится мне погода* (Ч. Айтматов, *Пегий пёс, бегущий краем моря*).

Время катит чередом – ‘czas biegnie szybko’.

Время катит чередом, Час за часом, день за днем (П.П. Ершов, *Конек-Горбунок*).

Synonimy: *время не терпит, время поджигает, время подошло, время работает, время преследует, время истекает, время летает.*

Synonimy bez komponentu *время*: *пришёл срок, сроки поджигают.*

Czas jako dynamika: zatrzymanie się

Oznacza zatrzymanie się czasu, a wraz z nim pewnych sytuacji, wydarzeń, działań itd.

Wybrane przykłady:

Время остановилось – для кого. ‘кто-либо не ощущает движения времени’; ‘czas się dla kogoś zatrzymał’.

Время остановилось [...] Я не мог дать себе отчёта, сколько прошло минут или часов с начала нашего свидания (А.И. Куприн, *Прапорищик армейский*). *Узник сидит [...] И всё-таки он молод; время для него остановилось* (Ю. Тынянов, *Кюхля*).

Synonim: *Время как будто остановилось.*

Czas jako dynamika: powolność

Oznacza powolne przemijania czasu, a wraz z nim pewnych sytuacji, wydarzeń, działań.

Wybrane przykłady:

Время терпит – ‘Нет необходимости спешить, можно подождать’; ‘nie ma konieczności się spieszyć, można poczekać, czas nie goni’.

Время, кажется, терпит [...] – *Успеем позавтракать* (Д.Н. Мамин-Сибиряк, *Бойцы*). *У вас медаль, подождите ещё годик, поработайте где-нибудь в редакции... Наберитесь опыта... Вы же на год раньше в школу пошли, значит, время терпит* (В. Аксёнов, *Комментарии к детству*).

Synonimy: *время идет медленно, время медленно проходит, время улитка*.

Synonimy bez komponentu *время*: *над нами не каплет, не горит, не к спеху, не на пожар, спешить некуда, успеется*.

VI. Czas jako bogactwo

Oznacza czas rozumiany jako bogactwo w sensie wydarzeń, działań czy sytuacji itd.

Wybrane przykłady:

Время золотое – ‘молодые, счастливые годы’; ‘młode, szczęśliwe lata’.

Synonimy bez komponentu *время*: *пора золотая ; золотой век*.

Время – деньги – ‘czas to pieniądz’.

Время – деньги. *Какое время! Другое время такое, что целый месяц за полтинник отдашь, а то так никаких денег за полчаса не возьмешь*.

Synonim: *(что) время есть дорогая трата ; время – богатство*.

Przeprowadzona analiza frazeologizmów z komponentem *время* jest jedynie zasygnalizowaniem problematyki i stanowi wstęp do głębszych badań, które – moim zdaniem – warto prowadzić w kierunku porównawczym w zakresie języków słowiańskich. Takie konfrontatywne analizy – jak mierniam – nie tylko pozwolą wydobyć specyfikę językowo-kulturową czasu w poszczególnych językach, ale mogą również prowadzić do szerszych uogólnień dotyczących uniwersalnych wykładników czasu w językach słowiańskich.

Bibliografia

- Bartmiński J., *O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym*, [w:] *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zest. J. Bartmiński, Lublin 1993.
- Bartmiński J., Mazurkiewicz-Brzozowska M., *Profile pojęcia i ich konteksty kulturowe*, [w:] *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne I*, Lublin 1993.
- Grzegorzczak R., *Profilowanie a inne pojęcia opisujące hierarchiczną strukturę znaczenia*, [w:] *Profilowanie w języku i tekście*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin 1998.
- Langacker R., *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. I, Stanford 1987.
- Langacker R., *Wykłady z gramatyki kognitywnej: Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1993*, red. H. Kardela, Lublin 1995.

Большой толковый словарь русского языка, ред. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 1998.

Евгеньева А.П., *Словарь русского языка в четырёх томах*, Москва 1983.

Мокиенко В.М., *Новая русская фразеология*, Opole 2003.

Ожегов С.И., Шведова Н.Ю., *Толковый словарь русского языка*, Москва 1992/2003.

Словарь современного русского литературного языка в 17-ти томах, ред. В.И. Чернышёв, Москва 1950-1965.

Телия В.Н., Гудков Д.Б., Ковшова М.Л., *Большой фразеологический словарь русского языка*, Москва 2008.

Źródła tekstów

Абрамов Ф. А., *Две зимы и три лета*, Москва 2004.

Айтматов Ч., *Пегий пёс, бегущий краем моря*, Москва 2004.

Гоголь Н. В., *Мёртвые души*, [w:] *Собрание сочинений в девяти томах*, т. 5. Москва 1994.

Григорович Д.В., *Просёлочные дороги*, [w:] *Полное собрание сочинений Д.В. Григоровича в 12 томах*, т. 1, Москва 1896.

Данилевский Г.П., *Девятый вал*, [w:] Г.П. Данилевский, *Сочинения*, т. 3, Санкт-Петербург 1892.

Достоевский Ф.М., *Двойник*, [w:] Ф.М. Достоевский, *Собрание сочинений в 15-ти томах*, т. 1, Ленинград 1988.

Ершов П.П., *Конек-Горбунок*, Москва-Ленинград 1964.

Жуковский В.А., *Одиссея*, [w:] *Художественная проза. Статьи*, Москва 2014.

Карамзин Н.М., *Письма русского путешественника*, [w:] Н.М. Карамзин, *Избранные сочинения в двух томах*, Москва 1987.

Крылов И.А., *Сочинитель в прихожей*, [w:] И.А. Крылов, *Полное собрание сочинений: в 3 томах*, т. 2. [Драматургия], Москва 1946.

Куприн А.И., *Прапорщик армейский*, [w:] А.И. Куприн, *Собрание сочинений в 9 томах*, т. 2. Москва 1971.

Лермонтов М.Ю., *Боярин Орша*, [w:] М.Ю. Лермонтов, *Сочинения в 2-х томах*, т. 1, Москва 1988.

- Мамин-Сибиряк Д.Н., *Три конца*, [w:] Д.Н. Мамин-Сибиряк, *Полное собрание сочинений*, т. 5, Москва 1892.
- Некрасов Н.Н., *Кому на Руси жить хорошо*, Москва 1877.
- Мельников-Печерский П.И., *Семейство Богачёвых*, [w:] П.И. Мельников-Печерский, *Собрание сочинений в 6 томах*, т. 1, Москва 1963.
- Пушкин А.С., *Повести Белкина*, [w:] А.С. Пушкин, *Собрание сочинений в шести томах*, Москва-Ленинград 1950.
- Раков В., *Крылья над морем*, Ленинград 1974.
- Салтыков-Щедрин М.Е., *Мелочи жизни*, [w:] М.Е. Салтыков-Щедрин, *Собрание сочинений в десяти томах*, т. 9, Москва 1988.
- Скиталец С., *Кандалы*, Москва 1956.
- Толстой Л.Н., *Война и мир*, [w:] Л.Н. Толстой, *Собрание сочинений в восьми томах*, т. 3, 4, Москва 1996.
- Тынянов Ю., *Кухля*, Ленинград 1955.
- Фонвизин Д.И., *Недоросль*, [w:] Д.И. Фонвизин, *Собрание сочинений в двух томах*, т. 1, Москва 1959.

Spis skrótów

разг. – разговорный язык

Spis rysunków

- Rys. 1. Czas jako linia
- Rys. 2. Przeszłość na linii czasu
- Rys. 3. Ciągłość na linii czasu
- Rys. 4. Przyszłość na linii czasu
- Rys. 5. Bliska przyszłość na linii czasu
- Rys. 6. Początek linii czasu
- Rys. 7. Przeszłość od punktu
- Rys. 8. Ciągłość na linii czasu do punktu
- Rys. 9. Częstotliwość na linii czasu (*iterativa*): powtarzające się punkty
- Rys. 10. Odcinek na linii czasu
- Rys.11. Punkt jednoczesności działań na linii czasu
- Rys 12. Czas jako wypełnienie
- Rys 13. Czas jako wypełnienie: za wcześnie
- Rys. 15. Czas jako wypełnienie: po czasie
- Rys. 16. Czas jako przestrzeń: wejście w przestrzeń
- Rys. 17. Czas jako kończąca się przestrzeń
- Rys. 18. Czas jako przestrzeń: poza czasem

Informacja o Autorce

Prof. dr hab. Ewa Komorowska (Эва Коморовска) – profesor zwyczajny w Instytucie Językoznawstwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Szczecińskiego.

e-mail: ekomorowska@post.pl

<https://orcid.org/0000-0002-8089-4440>

Utrwalone w świadomości Rosjan wyobrażenia o istocie czasu, odzwierciedlone w ich dziełach artystycznych, w myśli filozoficznej i teologicznej, w praktykach społecznych, rytuałach, mitach, w przeświadczeniach o naturze codzienności, stanowią materiał dla refleksji podjętej przez autorów tomu *Czas w kulturze rosyjskiej. Время в русской культуре*.

Rosyjskie doświadczanie i konceptualizowanie czasu analizowane jest z perspektywy kulturoznawstwa, filozofii, literaturoznawstwa, filmoznawstwa, językoznawstwa, folklorystyki, politologii i historii.

Rozważania o swoistym dla Rosjan odczuwaniu czasu, myśleniu o nim i jego wyobrażeniach, przedstawione zostały w rozdziałach poświęconych następującym zagadnieniom: czas w języku – język w czasie; sakralne i mitologiczne rytmy czasu; konceptualizacje czasu w rosyjskiej myśli teologicznej i filozoficznej; kulturoznawcze i historyczne ujęcia czasu; czas jako aspekt życia społecznego; temporalne aspekty literackiego obrazu świata.

W niniejszym tomie swoimi refleksjami dzielą się badacze reprezentujący uniwersytety i centra badawcze z siedmiu krajów.

